

гическо и литературнокритическо изследване на многоаспектната Караславова проза, драматургия, литературна критика, есеистика и мемоаристика. Бихме могли да не приемем безрезервно някои естетически оценки в отделните статии, но това още веднъж потвърждава комплексната сложност и безкрайност на идейно-творческия свят на писателя. И още нещо — тематичната съдържателност на неговото творчество ще разкрива все нови страни в художествената структура на отделните произведения, защото творчеството на Караславов е „естетически отворено“ към динамичните обществени, нравствено-психологически и естетически трансформации в съвременната социалистическа действителност.

Димитър Великов

„ШЕКСПИР. ПЪРВИ СЪПЬКИ“ ОТ МАРКО МИНКОВ С., БАН, 1976. 217 с. (на английски език)

Малка България има един от най-изтъкнатите шекспироведи на нашето време. При всяка среща, която съм имал с представителите на англицистиката от която и да е страна, един от първите им въпроси е бил за проф. Марко Минков. И в това няма нищо чудно. От няколко десетилетия такива авторитетни списания като „Shakespeare Quarterly“, „English Studies“, „Renaissance Studies“, „Shakespeare Jahrbuch“, „Renaissance Drama“ и др. редовно поместват негови студии и научни статии върху Шекспир и английската драма на Ренесанса и Барока.

По случай чествуването на 400-годишнината от рождението на Шекспир в седем страни се появиха негови студии в специални сборници, посветени на юбилея.

Високата компетентност, научна принципност и възискателност на проф. М. Минков са го наложили като желан рецензент и чуждестранните списания непрекъснато му възлагат за оценка трудове на други учени. Сред рецензираните от него автори се срещат имената на един от най-изтъкнатите учени в областта на шекспироведството и на драмата на Шекспировите съвременници.

Проф. М. Минков е член на Шекспировата асоциация на САЩ, удостоен е с титлата *dottor honoris causa* от Шекспировия институт при Университета на Бирмингам в Англия. Той многократно е канен да участва в доклади на световни Шекспирови конференции. Канен е също и да чете лекции в странство.

Някои от най-значителните трудове на проф. М. Минков са излезли не само от неговото име на българин, но са и печатани в България. Сред тях е неговата последна книга: „Шекспир. Първи съпъци“.

В това свое изследване проф. Минков си поставя за задача, както сам той отбелязва в Увода, да разгледа развитието на ранния Шекспир. Макар че първият период от твор-

чеството на великия английски драматург е бил проучван многократно, досега той не е бил обект на такова комплексно изследване, което си поставя за задача да установи основните особености на творчеството на ранния Шекспир, да проследи тенденциите на неговото развитие, да прецени на тази основа смисловата и художествената същност на произведенията от този период и да даде отговор на въпроса за тяхната хронология.

Книгата се състои от пет раздела: Увод и четири глави. Глава първа, озаглавена „Историческите пиеси“, разглежда тетралогията, състояща се от „Хенри VI“, части I, II и III и от „Ричард III“; глава втора е посветена на „Поетиката на историческите пиеси“; глава трета — на трагедията „Тит Андроник“; глава четвърта анализира комедиите от първия период („Укротяване на опърничавата“, „Комедия от грешки“, „Двамата веронци“ и „На празни усилия на любовта“); една притурка е посветена на специалния въпрос за датата на написването на трагедията „Тит Андроник“ и на въпроса за нейното единство; накрая е дадена библиография на използваната литература.

Възприетата от автора стратегия да разглежда най-напред смисъла на произведенията, техните първообрази и начина, по който те са използвани, а после различните драматургични структури и преди всичко поетиката на съответните пиеси прави работата и нейната теза ясни и стройни.

Проф. Минков е възприел един успешно действащ метод на разглеждане на произведенията, който е основан на историческия принцип и който гъвкаво се движи от онова, което бихме могли да наречем брадливско тълкуване на образи и ситуации, до конкретен, лабораторен анализ на стила и строежа на произведенията.

Историзизмът в неговия подход се проявява в разглеждането на условията, които определят идейния и морален смисъл на Шекспировите исторически пиеси. Като проучва как Шекспир използва своите източници проф. Минков показва съотношенията между Шекспир и теориите на неговите съвременници и едновременно с това извлича характерните особености на Шекспировото политическо мислене. По такъв начин той доказва, че Шекспир минава отвъд тесните граници на тютюрдорските историографии, чиято главна цел е да оправдаят абсолютизма, и че по същество, неговото становище е хуманистично и прогресивно. Проф. Минков изтъква, че схващането на Шекспир за разглеждания период е различно от това на Хол, че той гледа на този период „като на поредица от национални катастрофи, дължащи се преди всичко на егоизма на аристокрацията и че при него темата за разногласието се появява по-скоро като обвинение, което има класов, а не политически смисъл“. Авторът на труда изтъква също, че за драматурга наказанието, наложено на Ричард III, е не толкова наказание за клетво-

отстъпничество, а заради „кръвопролитие и жестокост“, т. е. че тук, както и в останалите пиеси, Шекспир подчертава личната отговорност.

Въпреки че само на едно място авторът заявява пряко, че „един от най-важните извори на Шекспировата сила“ е „неговият хуманизъм“, това той доказва непрекъснато в хода на анализа на всички произведения. По такъв начин трудът добива определено идейно-познавателно значение.

Историцизмът в подхода се проявява също в редица други случаи, като например в обяснението за отношението на англичаните от Ренесанса към римската комедия, в изтъкването на политическите и социалните алузии в „Напразни усилия на любовта“ и най-посетоянно и пълноценно в отчитане на относителната стойност на художествените постижения на Шекспир от гледна точка на литературата от разглеждания период. Това дава възможност на автора да се освободи от вкуса на нашето време и да оцени правилно развитието на драматургията, което е централна цел на неговото изследване. Като пример може да се посочи разглеждането на трагедията „Тит Андроник“, която, както проф. Минков посочва, „колкото и да е отблъскваща за днешния вкус, е за своето време една много зряла творба“. Като друг пример може да се посочи обяснението за същността на стилистиката на „Напразни усилия на любовта“ и ефекта на комедията за съвременния зрители и за зрителите от времето на Елисавета I. Този вид становища се основават на убедителна аргументация и солидни познания на литературата от целия период.

Една от характерните черти на подхода на проф. Минков е проучването на литературните явления в тяхната сложност в светлината на взаимодействието на отделните елементи, от които те се състоят. Като типичен пример за това може да бъде посочен анализът на третата част на „Хенри VI“, където най-ясно проличава начинът на разглеждане на темата във връзка с това, как тя е организирана и как се проявява чрез характерите и образността.

Всички произведения са анализирани от гледна точка на техните жанрови особености. Едновременно с това действава схващането на проф. Минков, че всяка пиеса от този начален период на формиране представлява „поне в известно отношение експеримент“, което е израз на стремежа на драматурга да постигне по-съвършена художествена форма. Според него това важи особено за комедиите, поради което линията на тяхното развитие не е толкова ясна, колкото при историческите драми и е по-мъчно да се определи техният хронологически ред. Като си поставя за задача да хвърли повече светлина върху този проблем, на практика проф. Минков проследява пътя на развитието на драматургията през неговия първи период. Тази задача проф. Минков осъществява, като подробно анали-

зира неговото майсторство — постройката на драматическата линия, начина на представяне на характерите и преди всичко стиловите особености на отделните произведения.

Този вид анализ, който обхваща по-голяма част от обема на книгата, се характеризира с трезвото и компетентно тълкуване на фактите и е основан на завиден литературен вкус. Проф. Минков непрекъснато подкрепя своите наблюдения, като се позовава на драмата и на литературата от Ренесанса и от други периоди. Той често прибегва до сравнения с явления от другите изкуства, което хвърля допълнителна светлина върху разглеждания материал и помага да изтъкне по-реlevance неговото значение.

При анализа на стила на произведенията проф. Минков разглежда както характера на използваните художествени средства, така и тяхното разпространение. За тази цел той често прибегва до броенето на честотата на дадени фигури (или се позовава на броенето на други учени). Но няма нищо догматично в начина, по който той използва тези данни — за него това са относителни доказателства, които той взема с известни уговорки и които осмисля, като ги поставя във връзка с други действащи фактори.

Въз основа на анализа на драмите на Шекспир от първия период проф. Минков стига до заключението, че „Укротяване на опърничавата“ съответствува на ранните части на цикъла от историческите драми, т. е. че тя е първа по време от комедиите, че останалите от тях принадлежат към периода между последната част на „Хенри VI“ и „Ричард III“. Този отговор на въпроса за хронологията на ранните Шекспирови пиеси е основан не само на вътрешните данни, но е съобразен и със съществуващите външни данни — исторически сведения, документи и др.

Направеният анализ дава също възможност на автора да отговори убедително на редица други спорни въпроси, като например, кои части от първите хроники са по-късни преработки или добавки, дали са правдоподобни теориите на някои изследователи, че Грийн, Пийл и Марлоу са съответно съавтори, та дори и автори на някои от ранните произведения от канона на Шекспир и др.

Накрая чрез анализа на различни страни на техниката на произведенията от ранния период проф. Минков разкрива същността на изразването на Шекспир като творец — той показва как се формира една от основните особености на неговата драматургия, а именно как характерите стават определящи по отношение на действието; начина, по който Шекспир манипулира с историческите случки, за да получи ефектен драматичен сюжет; той установява появяването на образи, които се повтарят като структурен мотив (например в част II на „Хенри VI“), а също натрупването на сродни тематични образи около някои от героите с цел да се разкрие техният характер, т. е. той проследява развитието на образността

от формална във функционална насока; проф. Минков обръща внимание и на начина, по който драматургът започва да разкрива същността на характерите чрез „тъканта на стиха“ и как музиката на стиха започва да съответства на драматичните ситуации. Като пример за много успешен анализ на съотношението между език и характер може да бъде посочен анализът на Клифорд.

В хода на разглеждането на пиесите проф. Минков многократно прави наблюдения и стига до заключения, които имат откривателски характер. При огромната съществуваща литература върху Шекспир приноси от този вид, колкото и да са малки по обем, са рядкост и затова са особена ценност. Оригинални моменти в рецензираната работа са: определението на епическия характер на част I на „Хенри VI“; предложението, което проф. Минков прави, следвайки логиката на драматичната линия, за ново деление в действията на същата пиеса; интересното наблюдение, че атмосферата на Лондон, където става по-голяма част от действието на „Ричард III“, повлиява на образността в произведението и създава впечатление на съвременност и конкретност; обясненията за това, кога и за коя театрална група Шекспир е написал „Тит Андроник“ и др.

Във връзка с последния пример трябва да бъде отбелязана една друга черта, характерна за подхода на автора — неговите големи познания и трезво логическо мислене му дават възможност да извлича от многообразието на фактите връзки, които са толкова прости, ясни и убедителни, че човек се чуди как са могли да избягнат от вниманието на други изследователи.

Струва ми се, че работата на проф. Минков ще бъде спечелена, ако той бе написал още една, макар и кратка глава, в която да обобщи резултатите на своя анализ. Вярно е, че той прави това в „Увода“ по отношение на въпроса, който го интересува най-много — хронологията на пиесите от изследвания период, но това не е достатъчно. Една такава глава може да послужи също като изходна точка за друга книга за останалите периоди от творчеството на драматурга, която, нека се надяваме, проф. Минков ще напише.

Отличителна особеност на труда е неговата стегната постройка, затова се налага да се отбележи, че на места тази постройка се нарушава от разглеждането на неща, които в известен смисъл стоят извън произведенията, като например въпроса за Катерина от „Укротяване на опърничавата“ и съпружеските отношения; много място също е отделено на това, кои са прототипите на някои от характерите в „Напразни усилия на любовта“, за начина, по който Шекспир е използвал съществуващите образци, за различните навици и вкусове на съвременниците и други, което из-

мества донякъде анализа на комедията — в някакъв смисъл разглеждането на тази комедия е единствената част от труда, която не задоволява напълно.

Анализът на петактовата структура във връзка с „Комедия от грешки“ е важен и интересен, но може би в интерес на стройността на труда ще бъде по-добре, ако този въпрос бе разглеждан в отделна глава.

Една от важните изходни точки на автора при разглеждането на различните проблеми е неговата теза, че развитието на драматурга е било толкова бързо, че създава впечатление, че някои от „ранните пиеси не са написани от един и същи човек, даже че по-късните части на една и съща пиеса са излезли изпод перото на различен автор в сравнение с началните сцени“, а така също и тезата, както бе споменато по-горе, че Шекспир непрекъснато експериментирал. Детайлното и последователно проучване на техниката на драматурга убедително доказват тези теории на автора, но той ги използва като универсален аргумент, който не подлежи на каквито и да са съмнения, което може да предизвика съмнения у някои критици.

На места се съобщават неща, които са резултат на направения анализ, без да се дадат необходимите обяснения, като например, че инверсията, характерна за първо действие на „Хенри VI“, по-късно изчезва или е по-рядко използвана; че отгласите от стила на Пийл се срещат най-много в първо действие на „Тит Андроник“ — след това авторът аргументирано доказва, че цялата пиеса има свой „основен тон“, но това не обяснява защо в първо действие са съсредоточени неща, типични за Пийл.

Но, общо взето, посочените недостатъци са случайни. Определящ за целия труд е научният анализ на фактите, направен не заради самите факти, а за да се вникне дълбоко в смисъла на художествената същност на произведенията.

Книгата на проф. Марко Минков „Шекспир. Първи стъпки“ е труд с голямо научно и познавателно значение, полезен не само за шекспироведите, но и за всички, които се занимават с литература. Той без съмнение ще предизвика значителен интерес сред специалистите в странство, което още повече ще издигне научния престиж на социалистическа България.

Владимир Филипов

„КРИТИКА И ЛИТЕРАТУРЕН ЖИВОТ“
от КРЪСТЬО КУЮМДЖИЕВ
С., БП, 1977. 255 с.

В своето есе „Животът на литературните форми“ Куюмджиев привежда доказателствен материал не само от лабораторията на конкретен творец или чрез степенуване художе-